

בענין עיבור צורה וגדר פסול נותר

[א] מתני' (פב.), הפסח שיצא או שנטמא ישרף מיד, נטמאו הבעלים או שמתו תעובר צורתו וישרף בששה עשר. וטעמא מבוואר בברייתא דמייתנין בגמ' בכמה דוכתי (לד: , עג: , פב:), "זה הכלל כל שפסולו בגופו ישרף מיד, בדם ובבעלים תעובר צורתו ויוצאין לבית השריפה."

והנה נחלקו הראשונים בגדר עיבור צורה. לדעת הרמב"ם והר"ח עיבור צורה היינו שימתין עד שיתעפש הבשר ונעשה אינו ראוי לאכילה. עיין בפיהמ"ש לרמב"ם (פב.) שכתב שצריך "שישאר הבשר עד שיתעפש ויתקלקל." וכן פירש ר"ח בפ' כל שעה (לד:) שצריך להמתין "עד שיסריח וישנה מצורת בשר שא"א להיאכל כלל ויצא לשריפה." וכן פירש בסוף פ' אלו דברים (עג:), "ותעובר צורתו כלומר ישאר ימים עד שיבאיש ולא ישאר עליו אדמומית אלא תעשה צורתו כעין יקרוקת ויצא לבית השריפה."

אבל רש"י בפ' אלו דברים (שם ד"ה תעובר צורתו) פירש, "ימתינו לו עד שתעובר ממנו צורת בשר, דכיון דאין פסולו חמור לא שרפינן קדשים בבזיון, ועיבור צורה הוא פסול לינה דהוה ליה פסולו בגופו." וכן פירש בפ' כל שעה (לד. ד"ה ששם זורקין), "וכשאירע פסול בה שאינו פסול הגוף ממש, ואין יכול לשורפו מיד משום בזיון קדשים." ועוד כתב רש"י שם (ד"ה ותעובר צורתו), "היינו פסול לינה, עיבור צורת מראית בשר בלינת לילה אחד הוא, וכיון שלנה בלילה הרי היא נותר וטעון שריפה ונשרף." וכן במנחות (מח: ד"ה ותעובר צורתו) פירש"י, "לפי שאין שורפין קדשים עד שיפסלו בלינה משום בזיון קדשים אלא א"כ פסולו בגופו כגון פיגול וטמא."

ומבוואר מדברי רש"י דטעמא דבעינן עיבור צורה הוא משום שכל שאין פסולו בגופו לא הוי פסול חמור, והוי בזיון לשורפו, ולכך בעינן שימתין עד שתעובר צורת הבשר ונעשה נותר, דאז הו"ל פסולו בגופו.

[ויש להעיר, שלדעת רש"י דעיבור צורה היינו לאחר שנפסל בלינה, הטעם שאינו יכול לשרוף בששה עשר אע"ג דכבר נפסל בלינה הוא משום

שאינן שורפין קדשים ביו"ט וכמ"פ רש"י שם, אבל להרמב"ם ור"ח שפירשו דעיבור צורה היינו עיפוש הבשר, מבואר בדברי ר"ח שאינו נתעפש אלא לאחר "ימים", וא"כ הטעם שאינו יכול לשרוף עד ששה עשר אינו רק משום שאינן שורפין קדשים ביו"ט, אלא משום בלא"ה אינו נתעפש עד ששה עשר.]

והנה שיטת רש"י בפירוש עיבור צורה צריך ביאור מכמה טעמים. חדא, דאם עיבור צורה היינו פסול לינה, אמאי קרי ליה הגמ' "עיבור צורה" ולא קאמר "תיפסל בלינה".

ועוד, דמבואר מדברי רש"י דעיבור צורה אינו רק כינוי לפסול לינה, אלא פירושו הוא "עיבור צורת מראית בשר בלינה לילה אחד", וכמו שפירש"י בפ' כל שעה, ולפי"ז עיבור צורה הוא דבר נפרד מפסול לינה, דעיבור צורה היינו עיבור צורת מראית הבשר, ואילו פסול לינה היינו שנפסל הבשר מאחר שניתותר לאחר זמן אכילתו. ולפי"ז מאד תסתער הקושיא אמאי קרינן לפסול נותר "עיבור צורה".

וגם קשה לפי מה שפירש"י דמעליותא דפסול נותר היינו משום דעי"ז נעשה פסולו בגופו ותו לא הוי בזיון לשורפו, למ"ל כלל עיבור צורת מראית הבשר.

ועוד קשה, איך אמרינן שימתין עד שתעובר צורתו תיפסל בלינה, הרי לכאורה ליכא פסול נותר אא"כ עבר על הלאו דבל תותירו, ומאחר דס"ל לרש"י דגם קרבן שנפסל מחמת פסול בדם או בבעלים יכול להיפסל עוד משום נותר, נראה לכאורה דגם לאו דבל תותירו איכא בקרבן שכבר נפסל. וא"כ איך ימתין עד שתעובר צורתו ותיפסל בלינה, הרי עי"כ עובר בלאו דבל תותירו.

[ב] ושמא יש ליישב קושייתנו האחרונה, דהנה עיין במנ"ח (מצוה קמ"ב אות ג' וד') שנקט בפשיטות בדעת רש"י דהא דאין שורפין קדשים מיד כשאין פסולן בגופן משום בזיון קדשים, אינו אלא דין דרבנן. ולפי דבריו ז"ל יש מקום לומר דמאחר דחכ' אסרו שריפה מיד משום בזיון, אע"ג דאיכא לאו דבל תותירו אף בקדשים פסולים לדעת רש"י, הרי יש כח ביד חכ' לעקור דבר מן התורה בשב ועל תעשה.

ועל דרך זה יש לבאר דברי הגמ' לקמן (פג:) לענין שמנו של גיד, דמבואר שם דמטעם מנהג אסור לאכול שמנו של גיד ואפ' של קרב"פ,

ומ"מ צריך לשורפו לאחר שנעשה נותר. וקשה, איך תיקנו חכ' מטעם מנהג לעבור על איסור בל תותירו. ועיין במנ"ח (שם אות ב') שכתב לתרץ דיש כח ביד חכ' לעקור דבר מן התורה בשב ועל תעשה, וה"נ נימא דאע"ג דאיכא לאו דבל תותירו אף בקדשים שנפסלו, היכא דאין פסולו בגופו, תקנו חכ' שאין לשורפו מיד מטעם בזיון קדשים, ויש כח ביד חכ' לעקור דבר מן התורה בשב ועל תעשה.

אמנם מה שנקט המנ"ח בדעת רש"י דבזיון קדשים הוא רק מדרבנן, נראה לענ"ד שהוא לכאורה תמוה מאד, דמוכח בסוגיין שהחיוב להעבר צורה הוא מדאורייתא. דהנה בגמ' לקמן (פב:) ר' יוחנן אמר, דר' נחמיה דאית ליה חטאת של אהרן מפני אנינות נשרפה, אינו מצריך עיבור צורה בפסול בעלים, וכדעת ר' יוחנן בן ברוקה במתני'. ואם עיבור צורה אינו אלא מדרבנן, איך מייתי ר' יוחנן ראייה מדברי ר' נחמיה דאמר מפני אנינות נשרפה, דסבר כר' יוחנן בן ברוקה, הרי חטאת של אהרן נשרפה קודם שתיקנו חכ' עיבור צורה.

ועוד מבואר בגמ' (פג.), שדין עיבור צורה תלוי בפלוגתא דרבנן וריה"ג, לריה"ג דיליף פסול דם חטאת שנכנס לפנים מחטאת של אהרן, ישרף מיד, ולרבנן דלא ילפי מחטאת של אהרן תעובר צורתו. ואם עיבור צורה הוא רק מדרבנן, איך יהיה תלוי בפלוגתא דחכ' וריה"ג אם ילפינן פסול דם שנכנס לפנים מחטאת של אהרן, הרי עיבור צורה נתקן לאחר מיכן.

וכן מבואר מדברי התוס' (פב. ד"ה בשלמא) שנקטו בפשיטות דעיבור צורה הוי מדאורייתא, חדא ממש"כ בתחילת דבריהם לפרש דבעיא דגמ' בשלמא טמא וכו' אלא יוצא מנלן, היינו דמנ"ל דישרף מיד בלא עיבור צורה. ועוד, דהקשו התוס' למ"ל קרא לשריפה כיון דבעי עיבור צורה וממילא נעשה נותר. ועוד ממה שהוכיחו התוס' דע"כ משה רבינו ע"ה לא הודה להם אלא על מה שלא אכלו ולא על השריפה, דהא בעינן עיבור צורה. ועוד ממש"כ דמסברא בעינן עיבור צורה כשנפסלו מחמת דבר אחר. ומכל זה מבואר להדיא דס"ל לתוס' דעיבור צורה היינו דאורייתא.

ומוכרח לומר דמש"כ רש"י דבזיון לשרוף קדשים אם אין פסולן חמור ובעינן עיבור צורה, הוא סברא מדאורייתא, וכמו שכתבו התוס' בסיום דבריהם דהא דפסולו בגופו ישרף מיד ופסולו מחמת דבר אחר תעובר צורתו הוא מסברא. והיינו אע"ג דלמסקנת הגמ' מצות שריפה היא הלכה למשה מסיני, מסברא יש לחלק בין שריפת פסולי המוקדשין שנפסלו בגופן לשריפת

פסולי המוקדשין שנפסלו מחמת דבר אחר. דאם נפסלו בגופן מסתברא דהלכתא גמירי לה דישרף מיד, אבל אם נפסלו מחמת דבר אחר אינו מסתבר שיש להם דין שריפה מצד עצמם דבזיון לשרוף קדשים שאין פסולן חמור, אלא ימתין עד שתעובר צורתן וישרף אותם מדין שריפת נותר.¹

והנה אם עיבור צורה הוא מדאורייתא, אין מקום כלל לומר דמסברא יש לעבור על איסור דבל תותירו כיון דבזיון הוא לשרוף קדשים מיד, ואכתי צ"ע קושיתנו דלעיל.

ג] והנראה ביישוב פירש"י בס"ד, דעיין במקדש דוד (סי' י"ז אות ד') דמה שפירש"י דעיבור צורה היינו פסול נותר, לטעמיה אזיל, שכתב רש"י אהא דאמרינן בגמ' שבועות (יא.) דקטורת אינה נפסלת בלינה משום ד"צורתה כל השנה כולה", דאין צורתה משתנית כל השנה ומש"ה אינה נפסלת בלינה. ומבואר דס"ל לרש"י דלא נפסל בלינה אא"כ נשתנה מראית הדבר, אבל בלא"ה אינו נעשה נותר.

ולפי"ז יש מקום לומר דס"ל לרש"י דפסול לינה ל"ה משום שעבר זמן מצות אכילת הקרבן, אלא הפסול נובע מן המציאות שנשתנה צורת מראית הבשר ע"י הלנת לילה.

ומעתה י"ל עוד, דס"ל לרש"י דלא שייך איסור לינה בקרבן פסול, דאיסור כל תותירו אינו משום מעשה הלנת הבשר, אלא משום שגורם ע"י ההלנה שהבשר יפסל ע"י עיבור צורה ושוב לא יהיה ראוי לאכילה. ואם הבשר כבר נאסר באכילה מטעם אחר, שפיר י"ל דליכא איסורא לגרום עוד פסול.

וראיה לדבר דליכא איסור כל תותירו בקרבן שכבר נפסל, ממש"כ במתני' שפסח שנטמא או שיצא ישרף מיד, "בארבעה עשר ואין צריך

¹ ועיין חזו"א (או"ח סי' קכ"ד דף פב. אות א') שהקשה דאם בפסול מחמת דבר אחר צריך להמתין עד שנעשה נותר, ושריפתם מדין נותר היא, יל"ע מנ"ל בדם ובבעלים טעון עיבור צורה, דע"כ הלכתא גמירי לה שטעונין שריפה הוא בין בפסולי הגוף ובין בפסולי דם ובעלים דאל"כ מנ"ל דפסול דם ובעלים טעון שריפה, ותירץ די"ל דהלכתא גמירי לא הוי אלא בפסול הגוף, ובפסול דם ובעלים באמת אין טעון שריפה מחמת פסול עצמן אלא נשארים עד שיעשו נותר וטעונין אח"כ שרפה משום דין נותר.

להשהותו עד הבוקר, "ומבואר דאם רצה יכול באמת לשהותו עד הבקר, רק שאינו צריך לשהותו אלא יכול לשורפו מיד, וע"כ הטעם משום דליכא איסור בל תותירו בבשר שכבר נפסל ונאסר באכילה.²

ואמנם, האף דליכא איסור בל תותירו בקרבן שכבר נפסל ונאסר באכילה, מ"מ פסול נותר איכא, ונפק"מ שנתחייב בשריפה מדין נותר וגם חייב כרת על אכילתו. דהרי הפסול נותר אינו נובע מן העברת הלאו, אלא מן המציאות שנשתנה צורת מראית הבשר. וא"כ שפיר משכחת פסול נותר בלא איסור נותר, דאע"ג דבקרבן שכבר נפסל ליכא איסור דבל תותירו לגרום פסול נותר, מ"מ אם נשתנה צורת מראית הבשר ע"י הלנה, בנוסף לפסול שהיה מקודם, ניתוסף גם פסול נותר.

אמנם אכתי צ"ע קצת אמאי נקט הגמ' לישנא ד"עיבור צורה". דנהי דפסול נותר היינו משום דאיכא עיבור צורת הבשר, אבל סוף כל סוף מבואר ברש"י שהטעם שיכול לשורפו וליכא בזה בזיון קדשים היינו משום דנפסל בלינה והו"ל פסולו בגופו, וא"כ העיקר הוא שנעשה נותר ולא שעבר צורתו, ויותר הו"ל לגמ' למינקט לישנא ד"תיפסל בלינה", במקום "תעובר צורתו".

אכן נראה דכיון דפסול נותר נובע מן המציאות של עיבור צורה, הרי עיקר טעם הפסול הוא משום העיבור צורה, להכי נקט הגמ' לישנא ד"עיבור צורה" במקום "תיפסל בלינה".

ד] ובדעת הרמב"ם ור"ח שכתבו דעיבור צורה היינו שימתין עד שיתעפש הבשר ויתקלקל, הרי זה יכול להיות זמן רב אחר שנעשה נותר, וכמו שכתב הר"ח (עג:) שישאיר "ימים" עד שיבאיד, וקשה, למ"ל להמתין עד שיתעפש, הרי ביתניים יעשה נותר אחר הלנת לילה ויטעון שריפה בלא"ה.

ולכאורה מוכרח לומר שלדעת הרמב"ם ור"ח ליכא פסול נותר בקרבן שנפסל כבר. וכן יש ללמוד מדברי ר"ח בפ' כל שעה (לד:) שכתב דקודם שיתעפש לא שרפינן ליה שמא יבא אליהו ויתירו לאכילה, אלמא קודם עיפוש יכול לאוכלו, ומשמע גם אם נעשה נותר קודם עיפוש.

² וזהו דלא כמו שפירש הצ"ח (פסחים כח. ברש"י ד"ה אשם תלוי) שצריך לשרפו מיד שגם בפסולי המוקדשין איכא איסור בל תותירו, ועיין במנ"ח (שם אות ג') שכבר העיר כן, ועיין עוד בהערה לקמן.

ונראה שלדעת הרמב"ם ור"ח פסול נותר אינו נובע מן המציאות של עיבור צורת מראית הבשר, אלא הפסול נובע מהעברת הלאו דבל תותירו, והלאו הוא להותיר בשר אחר זמן אכילתו, ואינו אלא בקרבן כשר שמותר באכילה. והיכא דליכא לאו, דהיינו בקרבן פסול שכבר נאסר באכילה, ליכא איסור בל תותירו וגם לא חל פסול נותר לטעון שריפה ולהתחייב עליו כרת.

ויש לדיוק כן מלשון הרמב"ם בענין הלנת בשר, דעיין מש"כ בהל' קרבן פסח (פ"י ה"ט) וז"ל, וצריך אדם להשתדל שלא ישאיר מבשר הפסח עד בקר שני' לא תותירו ממנו עד בקר, וכן בשני נאמר לא ישאירו ממנו עד בקר, ואם השאיר ממנו בין בראשון בין בשני עבר בלא תעשה, ואינו לוקה על לאו זה שהרי ניתק לעשה שני' והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו, עכ"ל. ועוד כתב הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין (פי"ח ה"ט) וז"ל, אסור להותיר מבשר הקדשים לאחר זמן אכילתו שני' בקרבן תודה לא תותירו ממנו עד בקר, והוא הדין לשאר הקדשים כולם. והמותיר אינו לוקה שהרי נתקו הכתוב לעשה שני' והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו, עכ"ל.

והרי לענין הלנת בשר כתב הרמב"ם ד"צריך להשתדל שלא ישאיר מבשר הפסח, וכן "אסור להותיר מבשר הקדשים לאחר זמן אכילתו. אמנם לענין הלנת האימורין כתב הרמב"ם (פ"א הל' קרבן פסח ה"ז) וז"ל, המניח אימורין ולא הקטירן עד שלנו ונפסלו בלינה הרי זה עובר בלא תעשה שני' ולא ילין חלב חגי עד בקר, ואע"פ שעבר אינו לוקה לפי שאין בו מעשה, עכ"ל.

ויש לדיוק במש"כ הרמב"ם לענין הלנת אימורין, "המניח אימורין ולא הקטירן עד שלנו ונפסלו בלינה הרי זה עובר בלא תעשה. וכן היא לשון החינוך (מצוה צ'), שלא להניח אימורי הפסח לפסול בלינה. ומלשונם ז"ל משמע דגדר הלאו אינו עצם המעשה הלנה, אלא מה שהלנת האימורין גורמת לפסול לינה. ועיין בשו"ת זרע אברהם אברהם (סי' י"א אות כ') שכ"כ וז"ל, ולמדתי מלשון רמב"ם (פ"א מק"פ ה"ז) המניח אימורים ולא הקטירן עד שלנו ונפסלו בלינה, הרי זה עובר בל"ת יעו"ש דמדהוסיף רמז"ל ונפסל בלינה מוכח דענין פסול דלינה הוא תנאי בהלאו דעי"ז שנפסל עובר ואין הלאו בעצם ההלנה, עכ"ל.

אבל לענין הלנת בשר לא כתב הרמב"ם כלשון זה, רק ש"אסור להותיר מבשר הקדשים, ומזה נראה דגדר איסור הלנת בשר הוא עצם המעשה הלנה, ולא מה שגורם ע"י זה פסול לינה. וצ"ע אמאי חלוק הלנת בשר מהלנת

אימורין, ואיכ"מ. ומ"מ מבואר כדברינו שלדעת הרמב"ם [וכן צ"ל לדעת ר"ח], גדר הלאו אינו לגרום פסול נותר, אלא עצם מעשה הלנת הבשר לאחר זמן מצותו. וא"כ צריך לומר שהפסול נובע מהעברת הלאו, ומבקום דליכא לאו, ליכא פסול.

ולשיטת הרמב"ם ור"ח טעמא דליכא פסול לינה בקטורת לאו משום שצורתה אינה משתנית וכמו שפירש"י בגמ' שבועות, אלא הוא כמו שכתב ר"ח עצמו שם (ד"ה ודחי) שמכוין שנעשית מתחילת השנה לצורך כל השנה, אין לינה פוסלת בה. [ועיין מקדש דוד (סי' ג') מה שביאר בסברת ר"ח, ועיי"ע בתוס' שם (ד"ה שאני)].

ה] והנה נתבאר אצלנו דנחלקו רש"י מצד אחד והרמב"ם ור"ח מצד אחר אם חל שם נותר על פסולי המוקדשין, ונחלקו בזה ב' תירוצי התוס' (פב. ד"ה בשלמא):

בתחילת דבריהם כתבו התוס' דאין לפרש דאמיד דקתני במתני' קאי, דכיון דכתיב בקרא ישרף אית לן למימר דהיינו מיד בלא עיבור צורה, דאי בעיבור צורה לישתוק קרא מיניה ואנא ידענא דישרף דהוה ליה נותר, וכו'. ומבואר דס"ל להתוס' דאיכא דין נותר לטעון שריפה גם על פסולים.

ובהמשך דבריהם הקשו, וא"ת אמאי צריך קרא בפסול הדם כיון דצריך עיבור צורה פשיטא דישרף משום נותר, ואור"י דאיצטריך דלא תיעבד ליה קבורה קודם שיהא נותר. אי נמי הוה אמינא אפ' כשהיה נותר לא ישרף דנותר שהיה ראוי לאכילה קודם שניתותר דוקא ישרף כדמשמע לא תותירו אלא תאכלוהו.

והרי לתירוץ הראשון שכתבו התוס' איכא נותר לטעון שריפה אפ' בפסולים, וכמו שנקטו בריש דבריהם, ולהכי הוצרכו לתרץ דאיצריך קרא דלא ליעבד ביה קבורה קודם שניתותר. אבל לתירוץ השני ליכא פסול נותר לטעון שריפה כי אם בדבר הראוי לאכילה בפועל.

ועיין בחזון איש (או"ח סי' קכ"ד דף פב. אות א' וב') דלתירוץ הראשון של התוס' פסול בדם או בבעלים אין טעון שריפה מחמת פסול עצמן אלא נשארים עד שיעשו נותר וטעונים אח"כ שריפה מדין נותר. אבל לתירוץ השני של התוס' שרפתו מחמת פסול עצמו ולא מדין נותר, עיי"ש.

ו] הנה לדעת רש"י בעינן עיבור צורה מפני שכל שאין פסולו בגופו לא הוי פסול חמור והוי בזיון לשורפו, ולכך צריך להמתין עד שתעובר צורתו ותיפסל בלינה, דאז הו"ל פסולו בגופו ותו לא הוי בזיון לשורפו. אבל לדעת הרמב"ם ור"ח דעיבור צורה היינו שימתין עד שיתעפש הבשר ונעשה אינו ראוי לאכילה, וקרבן שכבר נפסל אינו נעשה נותר, צ"ב איזו מעלה יש בעיבור צורה שאינו יכול לשרוף קדשים שנפסלו מחמת דבר אחר עד שיתעפשו ויתקלקלו.

ונראה פשוט, שגם לדעת הרמב"ם ור"ח טעמא דבעינן עיבור צורה הוא משום דאין שורפין קדשים בבזיון, דלכאורה ליכא סברא אחרת להצריך המתנה, וכל שאין פסולו בגופו לא הוי פסול חמור והוי בזיון לשורפו. אבל אם נתעפש הבשר ויתקלקל, אע"ג דלא הוי פסול, תו לא הוי בזיון לשורפו, שהרי כבר נתבזה הבשר ע"י העיפוש ונעשה אינו ראוי לאכילה, וזה ברור.

ולכאורה נראה דיש להוכיח דמעלת עיבור צורה היא עצם השתנות צורת מראית הבשר ולא משום דהו"ל פסולו בגופו, דהרי איתא בגמ' לקמן (פב:), ולתנא דבי רבה בר אבוא דאמר אפ' פיגול טעון עיבור צורה מנ"ל, יליף עון עון מנותר וכו'. והנה לתנא דבי רבה בר אבוא אפ' פיגול, דהו"ל פסולו בגופו, טעון עיבור צורה, וע"כ צ"ל לדידיה דמעלת עיבור צורה אינה דנעשית פסולו בגופו, שהרי כבר יש לו פסול בגופו, אלא צריך לומר דמעלת עיבור צורה היא שנשתנה גוף הבשר ונתבזה ותו לא הוי בזיון לשורפו.

ומעתה יש לעיין לשיטת רש"י דכל שאין פסולו בגופו בעי עיבור צורה משום דהו"ל פסולו בגופו, למ"ל לרש"י לפרש דמעלת עיבור צורה היינו דהו"ל פסולו בגופו, נימא דבלא"ה מהני עיבור צורה משום דלאחר שנתשנה צורת מראית הבשר הרי הוא נתבזה ותו לא הוי בזיון לשורפו, דהרי לתנא דבי רבה בר אבוא דבעי עיבור צורה אפ' בפיגול, מבואר דמעלת עיבור צורה ל"ה משום דהוי פסולו בגופו, ומהיכ"ת דחכ' דבעו עיבור צורה כשאין פסולו בגופו פליגי על זה.

ויש לומר, דבאמת יש מעלה בעיבור צורה שמאחר שכבר נתבזה הבשר ע"י עיבור צורתו תו לא הוי בזיון לשורפו אפ' לחכ' דלא בעו עיבור צורה אלא בפסול מחמת דבר אחר. אמנם רש"י לא הוצרך לזה לפרש מעליותא דעיבור צורה לדעת חכ', דמאחר שפירש הטעם דבעינן עיבור צורה הוא מפני שבזיון לשרוף קדשים שלא נפסלו בגופן, וס"ל לרש"י דגם קדשים שנפסלו

נעשים נותר, היה סגי ליה לרש"י לפרש דמעליותא דעיבור צורה היינו דנעשה פסולו בגופו, ותו לא מידי.

ז] ולכאורה יש לתמוה על מה שכתבנו בדעת רש"י שפסול נותר נובע מן המציאות של עיבור צורה, דהרי יש קרבנות שנפסלים בלינה אחר יום אחד, ויש שנפסלים בלינה אחר ב' ימים, ואם פסול נותר הוא מפני שנשתנה צורת מראית הבשר, צ"ע למה נשתנה הדבר בין קרבן לקרבן.

ולרמב"ם ור"ח נחא, דפסול נותר הוא מפני שעבר על האיסור דבל תותירו, והלאו הוא להותיר מן הבשר אחר זמן אכילתו, וא"כ שפיר מצינו שיש קרבנות שזמן אכילתם הוא ליום ולילה, ואילו קרבן שלמים זמן אכילתו הוא לילה ושני ימים. אבל לרש"י קשה.

ונראה פשוט שמדריגות מדריגות יש של עיבור צורה, דהרי לרש"י עיבור צורה ל"ה שיתעפש הבשר ויתקלקל, אלא שנשתנה צורתו, ויש קרבנות שאינם נפסלים עד איכא עיבור צורה גדול לאחר שני ימים, ויש קרבנות שנפסלים בעיבור צורה מועט אחר יום אחד.

ח] ויש להוסיף בזה נופח דפליגי רש"י והרמב"ם לשיטתם אם מצוה לכתחילה לאכול שלמים ביום ראשון דוקא. דהנה בפרשת צו (ויקרא ז, ט"ז) כתיב, "ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והנותר ממנו יאכל." וכתב הרמב"ן בפירושו עה"ת דוא"ו ד"וממחרת" יתירא הוא. ופירש דמאחר דכתיב "ביום הקריבו את זבחו יאכלו ממחרת," היה במשמע שתהא מצוה שיאכל שלמים שני ימים, יאכל מקצתו ביום הראשון ויניח מקצתו למחר. ולפיכך חזר לבאר "והנותר ממנו בראשון יאכל וממחרת," לא שישאיר ממנו בכוונה, ולא שיהא רשאי להניח כולו ליום המחרת, אלא מצוה שיאכל ממנו בראשון, והנותר במקרה יאכל במחרת הנזכר. ועי"ש שהביא הרמב"ן ראיה לדבריו מתורת כהנים.

וכן כתב השיטמ"ק בזבחים (נו: אות ח') וז"ל, וי"ל דהאי והנותר לא נפסל קאמר אלא נותר שלא אכל ביום הראשון כמצותו דעיקר מצוה לאכול ביום הראשון, עכ"ל.

ונראה דיש להביא ראיה שגם רש"י סבר כדעת הרמב"ן דמצות אכילת שלמים הוא ביום הראשון דוקא. דעיין בגמ' ריש פ' תמיד נשחט (נט.),

ת"ר אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטורת בלבד שנאמר בה בבקר בבקר, ויוקדם קטורת דבר שנאמר בו בבקר בבקר דכתיב והקטיר עליו אהרן קטורת סמים בבקר בבקר, לדבר שלא נאמר בו אלא בוקר אחד. ואיך לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת ונרות ופסח ומחוסר כיפורים בערב הפסח שטובל שנית ואוכל את פסחו לערב. ר' ישמעאל בו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר, אף מחוסר כפורים בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדשים לערב, ע"כ.

ופירש"י שם (ד"ה בשאר ימות השנה) וז"ל, אם הביא שלמי נדבה קודם התמיד והוא היה מחוסר כפורים ואם לא יביא כפרתו לא יאכל את שלמיו דכתיב ואכלו אותם אשר כופר בהם, אלמא אכילת קדשים עשה היא בין הנאכלים לכהנים בין הנאכלים לישראל, עכ"ל.

והקשה הרש"ש דלכאורה בכה"ג יכול לקיים שניהם דיוכל לאוכלן למחר אחר שהביא כפרתו לאחר תמיד של שחר, דשלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד. ויותר הו"ל לרש"י לפרש דמיירי בקרבן תודה שאינה נאכלת רק ליום ולילה.

והאמת שנחלקו בזה בעה"מ והראב"ד שם, דעיין בבעה"מ שכתב דאירינגן בשלמים של אתמול ובחטאת דיומיה, אבל שלמים דיומיה לא, דכיון דאית ליה שהות למיכל למחר לא דחי עשה דהשלמה. אבל הראב"ד כתב דאפ' בהנך קדשים דיומיה דחינן להאי עשה דהשלמה, וכדעת רש"י. וצ"ב במאי פליגי.

ובאור שמח (פ"י הל' מעשה הקרבנות ה"ו) כתב שהראב"ד ס"ל כשיטת הרמב"ן שעיקר מצות אכילת שלמים היא ביום הראשון, וכן י"ל לשיטת רש"י. אבל הבעה"מ סובר שמצותו שוה כל שני ימים ולילה אחת.³ וכתב באור שמח שכן דעת הרמב"ם (שם) שכתב וז"ל, השלמים נאכלים ביום

³ ונראה דאי"ז מוכרח, די"ל דס"ל לרש"י והראב"ד דמצות אכילת השלמים שוה כל שני ימים ולילה אחת, ואפ"ה שייך עשה דוחה עשה, כמ"ד עשה דוחה ל"ת אפ' היכא דיכול לקיימה למחר בלא דחיית הלאו משום דשהויי מצוה לא משהינן, עיין רש"ש, ונחלקו בזה הראשונים, דעת הרמב"ן (שבת כד: ד"ה ואיכא דקשיא) והרשב"א (שם) דאם צריך להמתין למחר כדי לקיים שניהם עשה דוחה ל"ת, ודעת התוס' יבמות (ה: ד"ה כולה) משמע שגם זה חשיב אפשר לקיים שניהם ואין עשה דוחה ל"ת.

הזביחה וכל הלילה וכל יום המחרת עד שתשקע החמה שנאמר ביום הקריבו כו', עכ"ל. הרי הרמב"ם לא הזכיר שיש מצוה לאוכלו ביום ראשון דוקא, אלא כתב שמצותו לאוכלו ביום הזביחה וכל הלילה וכל יום המחרת.

ולכאורה יש מקום לומר שהרמב"ם ורש"י אזלי לטעמייהו. דהנה יש לדון בשיטת הרמב"ם ורש"י דמצוה לאכול שלמים ביום הראשון דוקא, וביום השני קרי ליה הכתוב "נותר", כיון דזמן אכילתו הוא לשני ימים ולילה אחד ולא נפסל עד יום שלישי, אמאי מצוה לכתחילה לאוכלו ביום ראשון דוקא, ומה טיבו של דין זה.

ואפשר לומר, דמאחר דפסול נותר הוא משום שנשתנה צורת מראית הבשר ואינו טרי כ"כ, אע"ג דלא נפסל קרבן שלמים עד יום שלישי, מ"מ גם ביום שני שייך לומר שיש עיבור צורה קצת, דהרי מדריגות מדריגות יש של עיבור צורה וכו"ל, ואינו טרי כמו ביום ראשון, ובאמת שאר קרבנות נפסלים אחר יום אחד משום דאיכא עיבור צורה קצת. ולכך הוי מצוה לכתחילה לאכול שלמים ביום ראשון דוקא. ורק במקרה אם ניתותר ליום שני, עדיין מצוה לאוכלו, עד שנתנה תורת מראית הבשר כ"כ שנפסל ביום שלישי.

אבל להרמב"ם ענין נותר הוא שניתותר הבשר אחר זמן אכילתו, ואם זמן אכילת הקרבן הוא שני ימים ולילה אחד, אין טעם להעדיף אכילת יום ראשון משאר ימים.

ט] במתני' לקמן (פג.), העצמות והגידין והנותר ישרפו בששה עשר. ואמרינן בגמ' שם, היכי דמי, אילימא דלית בהו מוח למה בשריפה נשדינהו, אלא פשיטא דאית בהו מוח וכו', ופליגי בגמ' אי טעמא דעצמות טעונים שריפה היינו משום דשימוש נותר מילתא הוא, או משום דאיכא שבירת עצם גם בפסח פסול, וא"א להסיר את המוח שנפסל בנותר מן העצמות ובהכרח צריך לשרוף את העצמות עם המוח. ומ"מ מבואר דבעצמות דלית בהו מוח לא בעינן שריפה אלא נשדינהו, ופירש"י שם (ד"ה נשדינהו) וז"ל, ישליכם דלא הצריך הכתוב שריפה אלא בראוי לאכילה וניתותר כדתיב, לא תותירו ממנו עד בקר ואם תותירו, תשרפו, עכ"ל.

והנה אין מכאן שום קושיא על מה שפירש"י לענין עיבור צורה דגם בקרבן שנפסל בבעלים או בדם שייך פסול נותר, אע"ג דאינו ראוי לאכילה,

די"ל דעצמות שאני לא הווי בר אכילה כלל, ודין נותר לא נאמר אלא בדבר שהוא בר אכילה.

אמנם זה קשה, דעוד אמרינן בגמ' (פג:), הני גידין היכי דמי, אילימא גידי בשר ניכלינהו, ואי דאיתותר היינו נותר, אלא פשיטא גידי צואר, א"א בשלמא בשר נינהו אמטו להכי בעי שריפה, אלא א"א לאו בשר נינהו למה להו שריפה. ומשני רב חסדא, לא נצרכה אלא לגיד הנשה ואליבא דר"י וכו', ואלא תפשוט דספוקי מספקא ליה לר"י דאי מיפשיט פשיטא ליה ההיא דהיתירא ניכליה ודאיסורא נישדייה. ומבואר דאותו גיד שהוא אסור מן התורה לא נעשה נותר, אע"ג דבעצם הוא ראוי לאכילה. ולכאורה מוכרח מזה דכיון דאיכא איסור מן התורה לאוכלו, לא נעשה נותר, דל"ש נותר אלא בדבר הראוי לאכילה בפועל, ויקשה על שיטת רש"י דגם בפסולי המוקדשין שייך נותר, הא אינם ראויים לאכילה בפועל.

ועוד קשה, דעיין במשנה כריתות (יג:), יש אוכל אכילה אחת וחייבין עליה ד' חטאות ואשם אחד, טמא שאכל חלב והיה נותר מן המוקדשין ביוה"כ. ומקשינן בגמ' (יד.), וניתני ה' חטאות ונוקמה כגון דאכל כזית פיגול, ומתריצין בחדא בהמה קמיירי בשני בהמות לא קמיירי, ונותר ופיגול בחדא בהמה לא משכחת לה. ופירש"י שם וז"ל, פיגול אינו אלא בד' עבודות של דם, הלכך מדפגלה לא חזיא לא לאכילת אדם ולא לאכילת מזבח, הלכך לא חייל עליה נותר, עכ"ל. ומבואר להדיא מדברי רש"י דמאחר שאינו ראוי לאכילת אדם, ל"ש שיחול בו נותר.

ועיין במנ"ח (מצוה קמ"ב אות ג') שהוכיח מכאן דבקרבת פסול לא שייך נותר כיון שאינו ראוי לאכילת אדם בפועל, ובמקום אחר (מצוה ח' אות ב') כתב דלפי"ז היכא דאיכא איסור אכילה מה"ת כמו גיד הנשה נמי לא הוי נותר, דבעינן ראוי לאכילה בפועל.

וכל זה צ"ע על מש"כ רש"י לענין עיבור צורה דאיכא נותר גם בקרבן פסול, ולפלא שלא חש בזה המנ"ח.⁴

⁴ כבר הזכרנו בהערה לעיל שלדעת הצ"ח (פסחים כח.) דגם בקרבן שנפסל שייך לאו דבל תותירו. והא דשנינו (פב.) הפסח שיצא או שנטמא ישרף מיד, הכוונה שמחוייב לשרפו מיד. ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' נ"ג) הביא קושית השואל מסוגיא דכריתות הנ"ל דפיגול ונותר בחדא בהמה לא משכחת. וכתב להשיב דנשתבש השואל,

י' ועיין באחיעזר (ח"ב סי' כ"ו אות ה') שכתב לבאר אמאי ליכא נותר בגיד הנשה וז"ל, דדוקא בגיה"נ שאינו ראוי בשום פעם לאכילה ולא קרינן ביה ולא תותירו אינו טעון שריפה, דדמי לעצמות דלאו בר אכילה הוא ול"ש בו נותר, אכל בפסול במקרה בין בפסול בגופו כמו פיגול או שלא בגופו כמו נשפך הדם וכיו"ב דהבשר מצד עצמו ראוי לאכילה אלא שנפסל בזה ניהו דאי"ח משום נותר כמו דליכא נותר בפיגול שלא נותר ע"י זריקה כמבואר בתוספתא זבחים פ"ה ובכריתות שם, אבל מ"מ נפסל בלינה ויש בו פסול נותר ומהני בו עיבור צורה וכו', עכ"ל.

והנה מבואר באחיעזר דטעמא דליכא פסול נותר בגיד הנשה הוא משום שאינו ראוי בשום פעם לאכילה, ודמי לעצמות דלאו בר אכילה ניהו, אבל בפסול במקרה, בין פסול בגופו ובין פסול מחמת דבר אחר, כיון דבשר ראוי לאכילה איכא פסול נותר. והא דמבואר בגמ' כריתות דליכא נותר בפיגול, כתב האחיעזר דהיינו רק לענין חיובא דנותר להתחייב כרת על המזיד וחטאת על השגגה, אבל יש בו פסול נותר.

אמנם מלשון רש"י בכריתות שכתב דכיון דלא חזיא לאכילה לא חייל נותר, משמע דלא חייל אפ' פסול נותר, דאי כוונת רש"י לומר דאינו חייב משום נותר, לא הו"ל למיכתב דלא חייל נותר, אלא רק שאינו חייב משום נותר.

יא' ולכאורה יש ליישב קושייתנו מגיד הנשה ופיגול באופן אחר, והוא דמש"כ רש"י בכריתות שכיון דלא חזיא לאכילה לא חייל נותר, לאו למימר דבעינן חזיא לאכילה בפועל, וכמו שהבין המנ"ח. אלא העיקר הוא שהבשר בעצמותו יהא חזיא לאכילה, אבל כל שיש פסול בגוף הבשר, והבשר

שלא כתב הצ"ח אלא דזבח פסול הוא בכלל אזהרת נותר, אבל לא לענין חיוב כרת, דנותר בעונש כרת כתיב ואוכליו עונו ישא כי את קודש ה' חילל ונכרתה הנפש כו', ובזבח פסול לא שייך קודש חלל, שכבר מחוללת ועומדת, וכמו שאימעט כהן טמא שאכל תרומה טמאה ממיתה מדכתיב, ומתו בו כי יחללוהו פרט לזו שמחוללת ועומדת כמבואר בסנהדרין (פג.), וה"נ אימעט זבח פסול מעונש כרת דנותר, וכיון דליכא בזדונו כרת לית בשגגתו חטאת. וכן עיין מה שכתבנו בפנים בשם האחיעזר. אמנם המנ"ח (מצוה קמ"ב שם) הקשה על סברא זו, דאם הוזהר בלאו למה לא יחול שם נותר, וגם מלשון רש"י שם מבואר שלא חל נותר כלל כיון דלא חזיא לאכילת אדם, ולא כתב דרך מחיוב כרת אימעוט. וכבר כתבנו לעיל דמשית רש"י דעיבור צורה היינו פסול נותר מוכח דליכא לאו דלא תותיר בקרבן פסול, וכן מוכח ממש"כ במתני' (פב.) דישירף מיד היינו שאין צריך להמתין, ודלא כהצ"ח.

בעצמותו תו לא הוי חזיא לאכילה, לא שייך שיחול עליו שם נותר, ורק בפסול מחמת דבר אחר חייל עליו נותר כיון דבשר בעצמותו חזיא לאכילה.

ונמצא א"כ שכל שאינו ראוי לאכילה בעצמותו, או משום שאינו בר אכילה כדון עצמות וכדומה, או משום שיש איסור מדאורייתא לאוכלו כמו גיד הנשה, או משום שיש פסול בגופו כמו פגול, תו לא חייל פסול נותר. אבל אם הבשר בעצמותו חזיא לאכילה רק שנפסל מחמת דבר אחר כמו פסול בדם או בבעלים, חייל נותר כדמבואר מברי רש"י לענין עיבור צורה דהיינו פסול לינה.

ויש להטעים דברינו, דמאחר דפסול נותר לשיטת רש"י נובע מן המציאות של עיבור צורה, ענין הפסול הוא שנתבזה הבשר ע"י עיבור צורה, ופסול זה לא שייך אא"כ הבשר בעצמותו אינו נתחלל ונתבזה כבר. אבל אם הבשר בעצמותו אינו חזיא לאכילה מאחד מן הטעמים הנ"ל, תו לא שייך שיפסל הבשר משום שנתבזה ע"י עיבור צורה, דהרי הבשר כבר אינו עומד לאכילה בעצמותו.

יב] אמנם קשה, דעיין במתני' מעילה (ו:), אימורי קדשים קלים שיצאו לפני זריקת דמים, ר' אליעזר אומר אין מועלין בהן ואין חייבין עליהן משום פיגול נותר וטמא, ר"ע אומר מועלין בהן וחייבין עליהן משום פיגול נותר וטמא.

ומבואר דלר"ע הסובר דזריקה מועלת ליוצא, חל דין נותר על היוצא אע"פ שיוצא הוא פסולו בגופו כדתנן במתני' (פב.), הפסח שיצא או שנטמא ישרף מיד. וכן פירש"י לעיל (עג. ד"ה כל שבפוסלו בגופו) דפסול בגופו היינו כגון פיגול נותר טמא ויוצא. וראיתי באחיעזר (שם אות ז') שנתקשה בזה. וכן קשה מכאן על שיטת ר"ח והרמב"ם דליכא פסול נותר בקרבן שכבר נפסל, וצ"ע.

יג] והנה בעיקר סתירת המשניות דבכריתות מבואר דליכא פסול נותר בקרבן שנתפגל, ובמעילה מבואר דאיכא פסול נותר בקרבן שנפסל ע"י יוצא, עיין בספר קהלות יעקב (כריתות סי' ז') שכתב ליישב ע"פ דברי הרמב"ם (פ"ח הל' פסולי המוקדשין ה"ט) וז"ל, אי אפשר שיתחייב אדם על אכילה אחת משום פיגול ומשום נותר שהפגול הוא הקרבן שנפסל במחשבת הזמן ואינו עולה לשם קרבן ולא נרצה כלל, והנותר הוא מקרבן הקרב כמצוותו לאחר זמן אכילתו, עכ"ל.

ולכאורה משמע מדברי הרמב"ם דכיון דקרבן שנתפגל אינו נאכל, לא שייך בו נותר, דנותר אינו אלא מקרבן הקרב כמצוותו לאחר "זמן אכילתו",

ובקרבת דלא חזיא לאכילה ליכא "זמן אכילתו". וכן הבין המנ"ח (שם) בכוונת הרמב"ם. והדברים מתאימים עם מש"כ לעיל בדעת הרמב"ם דליכא נותר בקרבן שנפסל. אך א"כ צ"ע ממתני' דמעילה דאיכא פסול נותר ביוצא, וכן נפסק ברמב"ם (פ"א שם הל' ל"ג).

אמנם הקהלות יעקב דייק דמשמשעות לשון הרמב"ם הוא דקאמר שני טעמים, האחד משום דלא קרב כמצוותו, והשני שלא היה בו היתר אכילה. וי"ל דעיקר הטעם הוא משום דנותר אינו אלא בקרבן שקרב כמצוותו והוכשר לאכילה, שמצד קדושתו כבר הותר ובא לכלל אכילה, ואפי' יחול עליו איסור אחר כגון יוצא, ולמעשה אסור לאוכלו, מ"מ כיון שמצד קדושתו כבר הוכשר לאכילה קרינן ביה אשר יקרב, וכמבואר בספ"ב דמעילה דאשר יקרב מעכב חלות כרת ונותר וטמא, אבל כל שקרב כמצוותו, דהיינו שכבר הותר איסור קדשים שבו והוכשר לדין אכילה, שפיר קרינן ביה אשר יקרב ואפי' כשנאסר באכילה מטעם אחר כגון יוצא, ולכן שפיר תנן במעילה על היוצא דחייבים עליה משום נותר.⁵

⁵ ונראה דזה אינו עולה עם מש"כ בספר מנחת אברהם (זבחים לו:): בשם הגרי"ז ז"ל, דאפי' למ"ד זריקה מועלת ליוצא וחשיב יש בשר, והזריקה מוציאה מידי מעילה וקובעת בפיגול, אבל לגבי היתר אכילה ל"ה זריקה המתרת כלל, ול"ה רק איסור משום יוצא, אלא דלגבי אכילה הזריקה לא התירה, ולכן יתכן דלוקה ע"ז משום בשר קודם זריקה. והוכיח כן מדברי הרמב"ם (פ"א הל' פסולי המוקדשין ה"ב) דבשר קק"ל שיצא לפני זריקת דמים הזבח כשר, דהזריקה מועלת על הבשר, אבל הבשר אינו נאכל, ואע"ג דאינו נפסל ביוצא כיון דבשר קק"ל לא נפסל ביוצא קודם זריקה, ואם יחזירו קודם זריקה יותר באכילה, אבל אם הוא בחוץ בשעת זריקה אין הזריקה מתירתו. ומבואר דאפי' היכא דליכא פסול יוצא, נמי אמרינן דאין הזריקה מתירתו. ולכן כל יוצא נמי י"ל דאין הזריקה מתרת באכילה, לבד מאיסורא דיוצא. וכן ביאר באבן האזל (פ"ז הל' מעשה הקרבנות ה"ג). ומאחר דזריקת הדם אינה מתירה את הבשר לאכילה, הרי ליכא הכשר לאכילה, וא"כ לא שייך שיחול עליו פסול נותר לסברת הקהלות יעקב, ודו"ק.

והנה לכאורה נראה דיש ליישב עיקר הסתירה באופן אחר, דלא שייך נותר אלא בקרבן שהיה בו ריצוי, ולא בקרבן שנפסל משום שאינו מרצה כלל, ואינו תלוי כלל בהכשר אכילה, ועיי' באחיעזר (ח"ב סי' כ"ו אות ד') שהבין כן בכוונת הרמב"ם ז"ל, אבל מדברי הרמב"ם בפ"ח מהל' פסוה"מ דמבואר בדבריו דבקרבן פסול שלא נראה להרצאה לא שייך נותר כלל ולשי' אפשר שלא נפסל כלל בלינה, עכ"ל. ובזה יישב הגמ' מעילה (שם אות ז') וז"ל, אבל מהא דחל נותר על יוצא מפורש דגם בפסולין חל נותר גם לחייבו כרת, ורק על פיגול ליכא כרת דנותר משום שלא נרצה כלל כמש"כ הרמב"ם, משא"כ על יוצא חל פיגול ונותר גם לחייבו כרת, עכ"ל. וכ"כ בספר עולת שלמה (זבחים צ. ד"ה שם זריקה מועלת כו').

וגם לשיטת רש"י י"ל דכוונת דבריו ז"ל בגמ' כריתות הוא דלא בעינן שיהא ראוי לאכילה בפועל, רק שיהא לו היתר אכילה ע"י שנקרב הקרבן כמצוותו, אבל היכא דלא נתרצה הקרבן, תו לא חייל נותר.

אמנם לפי"ז קשה טובא, דאם לא קרב הקרבן כמצוותו ולא נעשה זריקת דם בהכשר, תו לא שייך שיחול פסול נותר, ותימה, דבסוגיין מבואר דפסול בדם או בבעלים טעון עיבור צורה, ומבואר (פג:) דהיינו אפ' קודם זריקה, וא"כ לא נעשה זריקת הדם בהכשר ומעולם לא בא הבשר לכלל אכילה, ואפ"ה ס"ל לרש"י דעיבור צורה היינו פסול נותר.

ולהרמב"ם קשה איפכא, דמבואר בגמ' דלר' יוחנן פסול בבעלים גם לאחר זריקה טעון עיבור צורה, והרי אם נטמאו או מתו הבעלים אחר זריקה הקרבן קרב כמצוותו והותר לאכילה רק שאינו נאכל, וא"כ בודאי שייך בו נותר לפי סברת הקהלות יעקב, דלא גרע מיוצא, ואפ"ה סבר הרמב"ם דבעינן להמתין עד שיתעפש הבשר, ולמה לא נמתין עד שנעשה נותר וישרף אותו מדין נותר, ועדיין קשה.

ידן ונקדים ליישב שיטת רש"י בס"ד, דעיין ברש"י זבחים זבחים (צ). ד"ה ומשום נותר) שכתב בטעמיה דר' אליעזר דנותר אינו חל על היוצא וז"ל, דאין נותר אלא בבשר באכילה בתוך זמנו כדכתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת, עכ"ל.⁶

ותימה, דאם טעמיה דר"א דלא חל נותר על היוצא הוא משום דבעינן בשר הראוי לאכילה, והבשר שיצא לחוץ נפסל ונאסר, א"כ מאי טעמא דר"ע

אמנם סברת הדבר צ"ב. ועוד שגם לפי"ז יקשה קושיתנו בסמוך דהיכא דאיכא הרצאה שייך נותר וא"כ למ"ל עיבור צורה לדעת הרמב"ם, דהיינו שימתין עד שיתעפש הבשר שהוא יכול להיות ימים רבים, אם מתו או נטמאו הבעלים אחר זריקה, הרי שפיר חל פסול נותר כיון דאיכא הרצאה. וכן לא יעלה תירוץ זה לשיטת רש"י, דלא משמע מדבריו בגמ' כריתות שחלות נותר תלוי בהרצאה אלא ב"חזיא לאכילה".

⁶ ובתוס' מעילה (ו: ד"ה בשר) פליגי על זה ופירשו דלפינן נותר חילול חילול מטמא, ובטמא אינו חייב עד שניתר לטהורים כדאמרינן בגמ' מנחות (כה:) דניתר לטהורין חייבין עליו משום טומאה שאין ניתר לטהורין אין חייבין עליו משום טומאה, ולכאורה זה אינו אלא מיעוט לענין החיוב נותר אבל לענין מצות שריפה י"ל דחל נותר לטעון שריפה. אבל לרש"י נראה דלא חל נותר כלל אלא בבשר באכילה.

דסבר דחל נותר על היוצא, הרי גם לר"ע דזריקה מועלת ליוצא, אין הבשר מותר באכילה, כדאיתא בפ"ק דמעילה (ח). דגם לר"ע לאכילה לא מרצה, וא"כ לא שייך שיחול עליו נותר, ובמאי פליגי ר"א ור"ע.

וראיתי שכן הקשה בשיעורי ר' משולם דוד הלוי ז"ל (זבחים שם) וז"ל, וצ"ע לדברי רש"י אין ס"ל לר"ע דחייבין על בשר היוצא משום נותר, נהי דזריקה חלה עליו אבל אכתי הבשר פסול ואינו ראוי לאכילה, וכל שאינו ראוי לאכילה לית ביה חיוב נותר, וצ"ע, עכ"ל. וכן הקשה בספר תקנת עזרא על מס' מעילה (ו: ד"ה בשר קדק"ד שיצאו וכו').

והנראה בזה, דעיין בתוס' מעילה (ו: ד"ה בשר) שכתבו דהא דס"ל לר"ע דזריקה מועלת ליוצא הוא משום דפסולו אינו חמור כמו שאר פסולים. ובשיטמ"ק שם (אות כ"ז) ביאר דלא הוי אלא חסרון מחיצות. והכי מפורש בדברי רש"י במנחות (מז). ד"ה זריקה מועלת ליוצא) שביאר דטעמא דר"ע דזריקה מועלת ליוצא הוא משום ד"פסול מחמת דבר אחר הוא."

ומקור דבריהם מגמ' ערוכה בסוף פ"ק דמנחות (יב.), דאיתא התם: איבעיא להו לדברי האומר שירים שחסרו בין קמיצה להקטרה מקטיר קומץ עליהן, וקיי"ל דאותן שירים אסורים באכילה, מהו דתיהני להו הקטרה למיקבעינהו בפיגול ולפקעינהו מידי מעילה. אמר רב הונא, אפ' לר"ע דאמר זריקה מועלת ליוצא, ה"מ יוצא דאיתיה בעיניה ופסול מחמת דבר אחר הוא, אבל חסרון דפסולא דגופיה הוא, לא מנהני ליה הקטרה. ומבואר דר"ע לא הקיל לומר דזריקה מועלת לאפקינהו מידי מעילה אלא בפסול יוצא דהוי "איתיה בעיניה ופסול מחמת דבר אחר הוא," ופירש"י שם (ד"ה דבר אחר) שאויר ירושלים פוסלו שיצא מן הקלעים. וכן עיין בפירוש רבינו מאיר והרשב"ם (שם יג. ד"ה מחמת) שפסול יוצא הוא פסול מחמת דבר אחר כי פסולו מפני שיצא ואילו בדבר עצמו לא אירע שום פסול.⁷

וכן מבואר בדברי רש"י במסכתין (לד: ד"ה אי אמרת בשלמא), בסוגיא דהיסח הדעת אי הוי פסול טומאה או פסול בגוף, דמקשינן התם, איתביה נטמא או שנפסל הבשר או שיצא חוץ לקלעים, ר' אליעזר אומר יזרוק, ר' יהושע אומר לא יזרוק, ומודה ר' יהושע שאם זרק הורצה, מאי נפסל לאו בהיסח הדעת,

⁷ בספר מנחת אברהם (מנחות שם) בשם הגרי"ז ז"ל ביאר כוונת הגמ' באופן, ועיין בחידושי הגרי"ז ז"ל סטנסיל (ד"ה והנה), ועל דרך זה באחיעזר (יו"ד ס' מ"א סק"א), אבל אין זה משמע מדברי רש"י שם, ואיכ"מ.

אי אמרת בשלמא פסולי טומאה הוי היינו דמשכחת לה דמרצי ציץ, אלא אי אמרת פסול הגוף הוי אמאי הורצה, מאי נפסל, נפסל בטבול יום וכו'.

וביאור הגמ', דאם נטמא או נפסל הבשר או שיצא חוץ לקלעים הבשר אסור באכילה, ופליגי ר' אליעזר ור' יהושע בגמ' פסחים (עז). אם מותר לזרוק את הדם אם אין הבשר קיים: לדעת ר"א אם אין בשר יש דם, ולכך אמר ר"א יזרוק, ואילו לר' יהושע אם אין בשר אין דם, ולכך אמר ר' יהושע לא יזרוק. אמנם מודה ר' יהושע שאם זרק הורצה. ועיין רש"י (ד"ה בשלמא) דביעבד הורצה משום שהציץ מרצה על הטומאה בדיעבד, אבל לכתחילה לא יזרוק.

והקשו הראשונים איך קתני בברייתא "או שיצא חוץ לקלעים", הרי הציץ אינו מרצה על פסול יוצא אלא על הטומאה בלבד, ואמאי מודה ר' יהושע שאם זרק הוצרה, הרי אם אין בשר אין דם. ועיין בתוס' רי"ד (ד"ה איתביה) שמחק תיבות "או שיצא חוץ לקלעים". והתוס' (ד"ה שאם זרק) כתבו דר' יהושע סבר כר"ע דזריקה מועלת ליוצא, וכי היכי דמהני לענין מעילה, כ"ש דמהני לענין הרצאה.

אבל רש"י (שם) כתב וז"ל, ויוצא אע"ג דלא מהני ליה ציץ הורצה בדיעבד דאע"ג דר' יהושע בעי תרתי דם ובשר, מיהו הואיל והבשר בעין ופסול יוצא פסול מחמת דבר אחר הוא חשבינן ליה פסול חסרון מחיצות בפ"ק דמנחות בסופו, איכא למימר בדיעבד הורצה, עכ"ל. ומבואר מדברי רש"י דביעבד פסול יוצא לא נחשב כ"אין בשר", דבאמת בשר איתיה בעיניה ופוסלו מחמת דבר אחר, כדמבואר בגמ' מנחות הנ"ל.

טו] ותימה, דאיך נאמר דפסול יוצא הוי פסול מחמת דבר אחר, הרי מפורש במתני' (פב). דאם יצא בשר הפסח ישרף מיד, אלמא פסולו בגופו הוא, וכן בגמ' (עג:) אהא דקתני כל שפסולו בגופו ישרף מיד, פירש"י (ד"ה כל שפסולו בגופו), כגון פיגול נותר וטמא ויוצא וכו', ואתמהה.⁸

⁸ והנה עיין בגמ' מעילה (ז:), כי אמר ר"ע זריקה מועלת ליוצא, לשריפה. ופירש"י (ד"ה דכי אמר ר"ע) וז"ל, להוציאו ממעילה להביאו לשריפה ולאתלר [צ"ל ולא לאתלר (גליין)] כמו שאר פסולין, דלכחי מהניא ליה זריקה שאינו נשרף לאתלר אלא עד שתעובר צורתו, עכ"ל. ומבואר דלר"ע דזריקה מועלת ליוצא באמת אינו נשרף מיד אלא עד שתעובר צורתו. ועיין בתוס' (שם ד"ה כי אמר) דלפירוש זה זריקה מהניא ליה דמשוי ליה כאילו לא יצא והויא ליה פסולו מחמת דבר אחר דאמרינן בפסחים דצריך עיבור צורה. והקשו על זה דלא נהירא דמה לו לזכיר עיבור צורה דלא איירי ביה ר"ע, הל"ל עד כאן לא קאמר ר"ע אלא לאקבועי

והנראה בזה, דע"כ תרוייהו איתנהו, והיינו דפסול יוצא נדון לכמה עניינים כפסול מחמת דבר אחר, אבל לענין שריפת קדשים נדון כפסול בגופו. והביאור הוא, דבאמת פסול יוצא לא הוי פסול שאירע בגוף הקרבן ולא דמי

במעילה ולחיוביה משום פיגול נותר וטמא, ועוד קשיא דבפסחים משמע דלא מהניא זריקה להצריך עיבור צורה, דאמר התם נטמא הפסח או שיצא ישרף מיד. ולכך פירשו דה"נ קאמר, כי קאמר ר"ע זריקה מועלת ליוצא, כלומר לענין דברים האמורים במשנה לאקבוצי בפיגול, אבל מכל מקום לשריפה אויל מיד דלא פליג אמתני'. וביישוב שיטת רש"י עיין בספר עולת שלמה (תוס' שם) ומקדש דוד (סי' י"ז סק"ה ד"ה והנה בעיקר) דהכא איירינן באופן שיצא הברש קודם זריקה, ומתני' בפסחים בשיצא אחר זריקה.

אמנם בעיקר דברי רש"י צ"ע, אמאי מהני זריקה לאשווייה ליה כאילו לא יצא, והאיסור אכילה הוא כמו פסול מחמת דבר אחר. ובמקדש דוד (שם) ביאר, שלדעת רש"י טעמו של ר"ע שזריקה מועלת ליוצא הוא משום שהציץ מרצה על היוצא, וכדאיתא בתוספתא (פ"ד זבחים ה"ב), שחט בשתיקה יוצא בשר חוץ לקלעים וזרק בשתיקה, ר"א אומר הבשר כמו שהיה מועלין בבשר ק"ק ואין מועלין באימורי קדשים קלים ואין חייבין משום פיגול נותר וטמא, ר"ע אומר הורצה הציץ על היוצא אין מועיל בבשר ק"ק כו', ומוכח מזה דהא דס"ל לר"ע דזריקה מועלת ליוצא הוא משום ריצוי ציץ. וכן איתא בתוספתא מנחות (פ"ד ה"ח) ומעילה (פ"א ה"ב). ולפי"ז כתב לפרש לשון רש"י דזריקה מועלת ליוצא ומשוי כאילו לא יצא, דכיון דהטעם דזריקה מועלת ליוצא הוא משום ריצוי ציץ, א"כ משוה כאילו לא יצא, כדאמרינן בפסחים (ע"ה). גבי טומאה דאי ציץ מרצה על אכילות משוי ליה כטהור. וכל זה שייך רק אי יצא קודם זריקה, אבל אי יצא לאחר זריקה ל"ש ריצוי ציץ, דריצוי ציץ לא שייך אלא בשעת זריקה שאז משוי ליה כאילו לא יצא שתועיל עליו זריקה, אבל ביצא לאחר זריקה שאינו שייך זה ישרף מיד שאר פסולו בגופו. [ועיין בעהרות שמועת חיים דיש לעיין דאף דבשעת זריקה מהני ריצוי ציץ לאשוויי כאילו לא יצא, מ"מ הא מיד אחר הזריקה עדיין הבשר בחוץ ויפסל עתה ביוצא לישרף מיד, וצריך להעמיד דמירי שיצא וחזר ונכנס קודם זריקה ובשעת זריקה היה בפנים, וצע"ק דלא הוזכר בפירוש"י במעילה דמירי בהכי].

אמנם ברש"י זבחים הנ"ל מפורש דס"ל דטעמו דר"ע דזריקה מועלת על היוצא הוא משום דפסול מחמת דבר אחר הוא, ולא משום שהציץ מרצה, וא"כ אין מקום לומר דזריקה מועלת ליוצא דאינו נשרף מיד, דהא דזריקה מועלת לאו לאשוויי כאילו לא יצא. וידוע שהפירוש המיוחס לרש"י על מעילה אינו לרש"י אלא לאחד מתלמידיו, עיין בספר יד מלאכי (כלל רש"י אות ו').

[ועוד ראיתי בספר מנחה שלימה על מעילה להג"ר מרדכי לינור שליט"א שרצה להוכיח שהבבלי חולק על התוספתא וסובר דטעמא דר"ע לאו משום ריצוי ציץ, חדא מהא דאמר ריו"ח במעילה דמוה ר"ע ביצא כולו. ואי טעמא משום ריצוי ציץ, מה לי שיצא כולו. ועוד, דבגמ' מנחות הנ"ל השוו פסול יוצא לספול שירים, ואם טעמיה דר"ע משום ריצוי ציץ, לא מצינו ריצוי ציץ משירים שחסרו. ועוד, דר"ע הוכיח שיטתו מדתני חטאות והתם לא אשכחן דמהני ריצוי ציץ. וגם התוס' פסחים (לד:) כתבו להדיא דטעמא דר"ע לאו משום ריצוי ציץ. אלא ע"כ טעמא משום דפסול יוצא קיל דהוי רק חסרון מחיצות וכנ"ל. ודברי המפרש במעילה צ"ע.]

לשאר פסולים בגופו של קרבן כמו פיגול וטמא, דפסולו הוא רק משום מקום הבשר. ולכן שפיר סבר ר"ע דזריקה מועלת ליוצא, דהא פסול קיל הוא דמחמת דבר אחר הוא בא, ואינו פסול בגופו בעצם.

אבל מאידך, פסול יוצא אינו דומה לשאר פסולים שהם מחמת דבר אחר כמו פסול בדם או בבעלים, שהרי הפסול אינו מחמת דבר שאירע לדם או בבעלים, אלא מחמת מקום הבשר הוא. ולכן לענין מצות שריפה יש מקום לומר דלא הוי בזיון לשורפו מיד, דמאחר דהוא פסול מחמת מקום גוף הבשר, הרי זה נחשב כפסול חמור לענין שריפה, ואינו דומה לשאר פסולין מחמת דבר אחר.

והנה לעיל הקשנו, איך פירש"י דלר"א לא חל נותר על היוצא משום דאינו ראוי לאכילה, הלא אף לר"ע דזריקה מועלת ליוצא לא חל נותר על היוצא כיון דסו"ס איכא איסור אכילה מטעם יוצא, ולמה חלות נותר על היוצא תלויה בפלוגתא דר"א ור"ע.

ועוד הקשנו, מ"ש פיגול דלא חל עליו נותר כמבואר בגמ' כריתות דפיגול ונותר בחדא בהמה לא משכחת, מיוצא דחל עליו נותר לר"ע.

ולפי הנתבאר דטעמא דר"ע דזריקה מועלת ליוצא הוא משום דחשיב פסול מחמת דבר אחר וקיל טפי משאר פסולים בגופו, י"ל דבזה פליגי ר"א ור"ע. דר"א סבר דפסול יוצא הוא כמו שאר פסולים בגופו ואינו קיל טפי, כיון דפסול הוא מחמת מקום הבשר, ולא משום פסול שאירע לדבר אחר כמו דם או בעלים. וכבר כתבנו לעיל, דטעמא דלא חל פסול נותר על הפיגול הוא משום שבשר שנתפגל חשיב כאינו חזיא לאכילה בעצמותו, משא"כ פסול שאירע מחמת דבר אחר דבשר חזיא לאכילה בעצמותו. ולכן לר"א דפסול יוצא הוא פסול בגופו, לא חל נותר עליו.

אבל ר"ע דסבר דזריקה מועלת ליוצא, פסול יוצא הוא קל משום דאינו אלא חסרון מחיצות ונחשב לפסול מחמת דבר אחר. ורק לענין שריפת קדשים מודה ר"ע דישרף מיד דלא הוי בזיון קדשים כ"כ מאחר שהוא עכ"פ פסול מחמת מקום הבשר עצמו, ולענין זה הוא יותר דומה לפיגול נותר וטמא מפסול בדם ובבעלים.

ומאחר שהוא בעצם פסול מחמת דבר אחר, בשר שנפסל ביוצא חשיב כחזיא לאכילה בעצמותו. והכי מוכח בגמ' מנחות הנ"ל (יב.), דאי אפשר לדמות הא דליכא מעילה ביוצא לר"ע דסבר דזריקה מועלת ליוצא, למעילה

בחסרו שיריים, דחסרו שיריים הוי פסול בגופו וא"כ בעצמותו לא חזיא לאכילה, וזה גופא הא דקא מיבעי לן התם אם מאחר שאינו מותר לאכילה לא מפקי מידי מעילה, עיין רש"י שם, אבל פסול יוצא הוי פסול מחמת דבר אחר וא"כ בעצמותו הוי בשר דחזיא לאכילה.

וכן מוכח מגמ' פסחים הנ"ל (לד:): לדעת רש"י, דלר' יהושע בשר שנפסל ביוצא חשיב כמו "יש בשר" לענין זריקה, כיון דהוי פסול מחמת דבר אחר, והיינו דמאחר דהוי פסול מחמת דבר אחר ואינו פסול בגופו של בשר, הוי כבשר דאיתיה בעיניה, דבשר בעצמותו חיא לאכילה, ולא דמי לבשר שנטמא דבשר עצמו לא חזיא.

ומעתה שפיר סבר ר"ע לטעמיה דחל נותר על בשר שיוצא, דכיון דבעצמותו הוי בשר דחזיא לאכילה, שפיר חל עליו נותר, וכמו שכתבנו לעיל בדעת רש"י שכל שהוא פסול מחמת דבר אחר הוי בעצמותו חזיא לאכילה וחל עליו נותר.

טז] ונמצא עתה דמה שהקשנו לעיל לשיטת רש"י דאיכא פסול נותר בבשר דנפסל ע"י דם או בעלים, דבגמ' כריתות מבואר דליכא פסול נותר בפגול משום דלא חזיא לאכילה, אינו קושיא, וכמו שהעלנו כבר למעלה, דרק בפגול שהוא בעצמותו לא חזיא לאכילה ליכא נותר, אבל בפסול בדם או בבעלים דהוי פסול מחמת דבר אחר אבל בשר בעצמותו חזיא לאכילה, שפיר חל עליו פסול נותר.

ומה שהקשנו ממשנה מעילה דלר"ע חל איסור נותר על היוצא, היינו משום דר"ע אזיל לטעמיה דס"ל דיוצא הוי פסול מחמת דבר הוא, ורק לענין שריפה חשיב כמו פסול בגופו דא הוי בזיון לשורפו מיד. והא דס"ל לר"א דלא חל נותר על בשר שיצא, הוא גם לטעמיה, דהא דס"ל לר"א דזריקה אינה מועלת ליוצא הוא משום דפליג על ר"ע בגדר פסול נותר ומחשיב ליה פסול בגופו לא רק לענין שריפה אלא לענין שאר מילי, ולהכי הוי בשר דלא חזיא לאכילה בעצמותו, ולא חל עליו פסול נותר.

אמנם אין זה מעלה ערוכה לדעת הרמב"ם ור"ח, דלפי מה שכתבנו בדעתם דלא חל פסול נותר כלל על קרבן פסול, אפי' קרבן שנפסל מחמת דבר אחר, עדיין קשה אמאי חל פסול נותר על היוצא לר"ע, וזה עדיין צ"ע. אבל בדעת רש"י דאיכא פסול נותר בקרבן שנפסל מחמת דבר אחר, שפיר נתיישבו דבריו בס"ד.